

TÜRKİYE’DE SOSYAL BİLİMLERDE
AKADEMİK DERGİCİLİĞİN MESELELERİ
ÇALIŞTAYI RAPORU

*Nihat ÖZTOPRAK**

Son yıllarda sosyal bilimler alanındaki akademik dergilerin sayısının çok hızlı artması nitelik bakımından bazı problemleri de beraberinde getirmiştir. Dergilerde yayınlanan makalelerin niteliği, hakemlik, editörlük ve indeks aboneliği konusunda ciddi aksaklıklar görülmektedir. Yazarlık, hakemlik ve editörlük süreci, indekslerde yaşanan problemlerin alanın ilgili araştırmacıları tarafından konuşulması, tartışılması gerektiği düşünülmüş ve bu ihtiyaçla bir çalıştay düzenlenmesine karar verilmiştir.

Bu amaçla, *Kültür Ocağı Vakfı* bünyesinde faaliyet gösteren *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* tarafından 13 Mart 2020 tarihinde “Türkiye’de Sosyal Bilimlerde Akademik Dergiciliğin Meseleleri” başlıklı bir çalıştay yapılmıştır. Çalıştay beş oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Birinci oturumda editörlük süreci ve editörün problemleri, ikinci oturumda hakemlik süreci ve bu süreçte yaşanan sorunlar, üçüncü oturumda sosyal bilimler dizinleri ve dergilerin dizinleme esaslarıyla ilgili problemleri, dördüncü oturumda Türkiye’de sosyal bilimler dergilerinin durumu ve intihal meselesi konuşulmuş, çalıştay sonuç ve değerlendirmelerin aktarıldığı kapanış oturumu ile sona ermiştir.

Bu yazıda çalıştayda sunulan bildirilerin –oturumlardaki konuşma sırasıyla- içeriklerinden özetle bahsedilecek, araştırmacıların teklif ve değerlendirmeleri belirtilecek ve yazının sonunda katılımcıların dile getirdikleri, tespit, teklif ve öneriler ilgili kurum ve makamların değerlendirmesi için daha kısa olarak maddeler halinde sunulacaktır.

* Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / noztoprak@fsm.edu.tr

I.Oturum: Editörlük Süreci ve Editörün Problemleri

Prof. Dr. Ahmet Taşğın, **Editör ve Hakemleştirme Sürecinde Makalenin Biçim ve İçerik Olarak Kabul ve Değerlendirilmesi: Bilimsel Makale Nasıl Yazılmalı?** başlıklı bildirisinde bilimsel makalenin sınırlarının iyi çizilmesinin gereğine işaret etti. Taşğın'ın bildirisinde ele aldığı konuları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Daha lisans ve yüksek lisans seviyesinde sosyal bilimlerin bütün alanlarında öğrencilere bilimsel makale yazımı, kaynaklar, üslup ve metot gibi konularda dersler konulmalı ve öğrencilere küçük uygulamalar yaptırarak kendi yanırlarını görmeleri sağlanmalıdır. Makalede anlatılan konunun çerçevesi iyi çizilmeli, dipsiz bir kuyuya taş atar gibi makale bilgi yığını haline getirilmemelidir. Burada çıkış noktası bu alanda yeni ne söyleyebilirim, nasıl söyleyebilirim sorusunun cevabını aramak olmalıdır. Makalede tartışılan konuyla ilgili daha önce yazılan literatürü görmek bunları gerektiği yerde künye bilgisini vererek değerlendirmek araştırmacının vazifesidir. Makale tamamlandıktan sonra makalede ne yapıldığını, amacını ve kapsamını belirten bir özet yazılması ve başlık konulması yerinde olacaktır.

Prof. Dr. Halil İbrahim Gürcan, **Akademik Alanlarda Sipariş Usûlü Yazdırma: Örnek Web Siteleri Üzerinden Bir Değerlendirme** başlıklı bildirisinde akademik ünvan almak maksadıyla günümüzde bilimsel çalışmaların yozlaşmasına, hatta sipariş usûlü yazı yazdırmanın bir sektöre dönüşmesine temas etmiştir. Gürcan'ın "ücretli ve sipariş usûlü" eser yazan 31 web sitesi üzerinden yaptığı incelemeler sonucu tespit ettiği hususları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Çalışma kapsamında incelenen web siteleri "akademik danışmanlık" adı altında ücret karşılığında tez yazma, düzeltme, makale yazma, araştırma, proje yazma gibi geniş bir yelpazede ürün pazarlaması yapmaktadırlar.

Makale yazımı için belirlenen fiyatlar telefon görüşmesiyle şekillenmekte ve iki tarafın gizliliği içinde sürdürülmektedir. Yazım ve danışmanlık firmaları vergi ödedikleri için yaptıkları işin illegal olmadığını savunmakta ancak etik dışı olduğunu kabul etmektedirler. Bu firmalar tez ve eğitim danışmanlığı adı altında hizmet verdikleri için herhangi bir cezai yaptırım da

uygulanmamaktadır. Para ile tez, makale proje yazdırma sorunlarının altında en başta “eğitim” meselesi bulunmaktadır. Bu sitelerde çalışan kimse-lerin çoğunluğunun akademisyen olduğu dikkate alınırda daha lisans döneminde akademisyen adaylarına araştırma ve yayınlarda etik ilkeler iyice kavratılmalı, yayının nicelikten ziyade niteliğinin önemli olduğu, akademik ahlaka ve disipline sahip olmanın vazgeçilmez bir kriter olduğu benimsetilmelidir.

Öğr. Gör. Mustafa Kemal Şen, **Sosyal Bilimler ve İlahiyat Dergilerinde İngilizce Alan Editörünün temel Problemi: Dinî Terimlerin İngilizce Çevirisinde Karşılaşılan Standart Sorunu** başlıklı bildirisinde İngilizce alan editörünün veya sorumlusunun şahıs ismi, eser ismi ve alana özgü terimlerin İngilizceye çevirilerinde yaşadığı standart sorununa temas etmiştir. Şen’in tespit ettiği hususları şöyle özetlemek mümkündür:

İngilizce alan editörleri kendilerine gelen makaleleri / özetleri ilk etapta dilbilgisi, yazım ve imla hataları yönünden değerlendirirler. Alan editörleri sosyal bilimlerin edebiyat, tarih ve ilahiyat gibi alanlarında makale veya özetlerde geçen şahıs, eser ve alana özgü terimlerin İngilizceye aktarılmasında bazı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bazı araştırmacılar Türkçe özel isimleri Türkçe yazılışı ile aynen muhafaza ederken bazı araştırmacılar daha önce literatürde yer alan İngilizce isim ve kavramları kullanmayı tercih etmektedirler, bu da kendi içinde bir ikilik doğurmaktadır. Sosyal bilimler alanında araştırma yapan kimselerin tabii tutulduğu ÖSYM sınavları akademik okuma ve yazma yönünde bir içeriğe sahip değildir. Araştırmacılar, yeterli düzeyde İngilizce yazma ve araştırma yeterliliğine sahip olmadıkları için çalışmalarında sözlük ve çeviri yazılımları vasıtasıyla ulaşabildikleri şekilde İngilizceyi kullanabilmektedirler. Bunun sonucunda da aynı eser ve terim için bir standart olmaksızın birden fazla karşılık kullanıldığı görülmektedir.

Şahıs, eser ve terim adlarındaki çeviri farklılıklarını tablolar halinde sunan yazar çözüm önerilerini şöyle ifade etmiştir:

Halihazırda edebiyat, tarih gibi çeşitli alanlar için terimler sözlüğü yayınlayan TDK, bu çalışmalara İngilizce karşılıkları da eklemelidir. Dini terimler için araştırmacıların en sık başvurduğu TDV İslam Ansiklopedisi isim ve kavramların Arapça çevirisi yanında İngilizce karşılıklarına da yer verirse bu konuda da araştırmacıların faydalandığı bir referans olacaktır.

Araştırmacılara kaynak oluşturmak kadar bu kaynaklara kolayca ulaşmalarını sağlamak da son derece ciddi bir iştir. Hazırlanacak İngilizce karşılıkları veren terim sözlüklerine araştırmacılar tarafından kolayca erişim de sağlanmalıdır. Meselenin eğitim ayağında ise öğrencilere lisans döneminde “mesleki İngilizce /akademik İngilizce” dersleri sunulurken alandaki literatür ve kavram bilgisi geliştirilmeli ve desteklenmelidir.

Araş. Gör. İrfan Karadeniz-Araş. Gör. Enes Vural, **Editöryal Süreçte Yaşanan Sıkıntılar ve Çözüm Önerileri**, başlıklı sunumlarında üniversite ve enstitü sayısındaki artış, hızla yeni dergilerin yayın hayatına girmesi, ÜAK Doçent Atama Kriterlerinin değişmesi, TR Dizin ve DergiPark’ın kuruluşu gibi gelişmelerin dergilerin editöryal süreçlerine yaptıkları etkileri tartışmışlardır. Karadeniz ve Vural’ın değindiği hususları şu şekilde özetlemek mümkündür:

ÜAK kriterlerinin değişmesi birçok akademisyeni en hızlı ve en kolay yoldan akademik kadroları elde edebilmek için yağmacı yayınlara yönlendirmiştir.

Dergilerin tüm yükünü omuzlayan editöryal ekibe ÜAK’ın doçentlik kriterleri içinde yer vermemesi menfi bir etki olarak zikredilmektedir. Dergi editör kurullarında yer alan akademisyenlerin bunu sadece gönüllülük esasıyla yapması belli bir süre sonra bıkkınlık oluşturmakta ve görevde ihmallerine sebep olmaktadır. Tıpkı editörlük gibi hakemliğin de gönüllülük esasına bağlı olması hakeme son okuyucu gibi bir işlev yüklemektedir. ÜAK’ın hakem, editör, editör yardımcısı gibi görevlerin karşılığına doçentlik kriterlerinde yer vermesi bu mekanizmanın daha sağlıklı yürütülmesine katkı sağlayacaktır.

TR Dizin Türkiye’de akademik dergiciliği ciddi bir seviyeye taşımış, dergi kurullarını daha titiz çalışmaya yönlendirmiştir. TR Dizin yayın sürecinde getirdiği şartlarla dergi işlerinin tek bir editör tarafından değil de bir editör ekibi tarafından yürütülmesini gerekli kılmıştır. Bu durum editöryal sürece olumlu bir katkıdır. DergiPark üzerinde hakemlerin çalıştıkları uzmanlık alanlarının ayrıntılı veri girişi yapılması, “hakemlik belgesi oluşturma” sekmesine ilaveten “makale kabul yazısı” sekmesinin oluşturulması editöryal sürece olumlu katkı sağlayacak diğer bir faktördür. Herhangi bir dizinde yer almayan dergilerde asgari sayıda makale yayınlama şartı geti-

rilmelidir. TR Dizin, dizine kabul edilen dergileri belirli aralıklarla denetlemeli, dizine kabul edilmeyi bekleyen dergileri sürecin her adımında bilgilendirmelidir. DergiPark hakemlerin uzmanlık alanlarının detaylı ve zorunlu olarak sisteme girildiği hakem atama sistemine geçmelidir.

II. Oturum: Hakemlik

Prof. Dr. M. Fatih Köksal, **Hakemlik Ama Nasıl** başlıklı bildirisinde akademik dergilerde hakemlik sürecinin makale neşrinin en önemli ayaklarından biri olduğuna değinmiş hakem tiplerinin özelliklerini üç başlık altında inceleyerek nasıl bir hakemlik yapılmalı sorusunun cevabını aramıştır.

Editörlük ve hakemlik tecrübeleri sonucu hakemleri üç sınıfa ayıran Köksal'ın konuyla ilgili görüşleri şu şekilde özetlenebilir:

İfrat ile tefrit arasında hakem tipleri toptancılar, teferruatçılar ve mutavassıtlar olmak üzere üç kısımda incelenebilir. Toptancılar, kendi arasında toptan kabulcüler ve toptan retçiler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Toptan kabulcüler yazıyı olduğu gibi kabul etmekte, toptan retçiler ise gerekli akademik ve ilmi açıklamaları yapmaksızın yazıyı reddetmektedir. Teferruatçılar makaleyi imla ve ifade hatalarından, muhteva ve kaynakçasına kadar kılı kırık yararak okumakta, yazarın bütün yanlışlarını düzelten hakem tipidir. Bu da yazarlara yazılarının daima böyle eksikleri ve yanlışları düzelten hakemler tarafından okunacağını zannını vererek onları çalışmalarında ihmalkarlığa ve gevşekliğe sevk etmektedir. Üçüncü hakem tipi olan Mutavassıtlar (orta yolcular) yazının genel durumuna göre makul bir değerlendirmeye yapan, kabul veya ret kararını gerekçelendiren, toptancılar gibi peşin hükümlü, teferruatçılar gibi detaycı olmayan hakemlerdir.

Köksal, hakem tiplerini bu şekilde sıraladıktan sonra ideal bir hakemin ve ideal bir yazının özelliklerini maddeler halinde sıralamış, hakemliğin hatır-gönül ilişkisi içinde işleyen bir süreç olmaktan çıkarılıp profesyonel bir kurum haline dönüştürülmesinin gereğine dikkat çekmiştir. Ayrıca ÜAK'ın dergi editörlüğü ve hakemliği konusunda akademik teşvik ve atama kriterlerinde kayda değer bir karşılık bulacağı düzenlemelere gitmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Prof. Dr. Ahmet Tanyıldız, **Bir Editör Gözüyle Akademik Yayıncılıkta Hakemlik Süreci** başlıklı bildirisinde akademik yayıncılıkta editörlük ve

hakemlik sisteminde epey mesafe kat edilmesine rağmen bir takım aksaklıkların bulunduğunu, akademik dergilerin resmi bir çatı altında birleştirilmesinin hakemlik sisteminde yeni usullerin doğmasına zemin hazırladığını ifade etmiştir. Tanyıldız'ın dile getirdiği hususları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Akademik hakemlik sistemi sanal ağ üzerinden sanal davet ve sanal değerlendirme şekline dönüşmüş durumdadır. Kimliğinin daima gizli kalacağından emin olan hakem makaleyi gerektiği gibi incelemekten tutun da ideolojik körlüğe kadar varan sübjektif değerlendirmeler yapabilmektedir. Yazının temel yapısına getirilen mesnetsiz itirazlar, yazarın iddialarını önemsizleştiren kasıtlı tutumlar ve akademik fikir özgürlüğüne müdahaleler hakemlik müessesesinin suiistimal edildiğini gösteren tutumlardır. Akademik atama ve yükseltme kriterlerinde hakemlik görevlerine yeteri kadar puan verilmemesi, hakemliğin gönüllü bir faaliyet olarak icrası yayının bel kemiğini oluşturan hakemlik sürecini olumsuz etkilemekte ve "angarya" ya dönüştürmektedir. DergiPark sisteminde bulunan yazarın dergiye hakem önermesi yahut derginin yazardan hakem ismi talep etmesi suiistimale kapı aralayan bir sistem olduğu için etik değildir. DergiPark sistemi üzerinde editöre verilecek bir yetkiyle eldeki yazıyla ilgili hakemlere oluşturulacak hakem havuzundan kolayca ulaşması sağlanmalıdır.

Hakemleri teknik hakem, onay makamı olan hakem, dil ve imlâ hakemi ve has hakem olmak üzere dört gruba ayıran Tanyıldız, ideal hakem olarak tanımladığı has hakem tipinin yazının amaç, muhteva ve sonuç itibarıyla tekamülünü sağlayan hakem tipi olduğunu belirtir. Hakemin makaleye harcadığı zaman ve emeğin karşılığı olarak hakeme cüzi bir ücret verilmesi kimi araştırmacılar tarafından doğru bulunmamakla birlikte editöryal açıdan yanlış görünmediğini belirtir.

III. Oturum: Dizin-Değerlendirme

Prof. Dr. Alaeddin Yalçinkaya, **Akademik Değerlendirmede Oryantalist ve Sömürgeci Unsurların Dikkate Alınması** başlıklı bildirisinde başta uluslararası ilişkiler olmak üzere sosyal bilimlerin birçok alanında "sömürgeciliğin ileri karakolu olarak, Oryantalizm" temelli görüşlerin objektif doğrular olarak kabul edilmekte veya ettirilmekte olduğunu Türkiye ve İslam dünyası kapsamındaki sorunların ve gerçeklerin saptırıldığını, bu zihniyetle

yayınlanan makale ve kitapların mutlak “doğru” kabul edildiklerini belirterek şu hususlara değinmiştir:

Bilimsel olmayan oryantalist temelli “doğrular” a dayanarak tezler veya makaleler yazılmaktadır. Hakem değerlendirme sürecinde, bu tür yaklaşımların mutlak doğru kabul edildiği çalışmaların karşısı görüşlerin, tarihi ve bilimsel gerçeklerin dikkate alınması, bu gibi eksiklikler tamamlanmadan yayınının uygun görülmemesi etik bir zorunluluktur. Bu tür yayınlar bilimsel olmadığı halde hedef ülkeyi ekonomik olduğu kadar siyasal ve kültürel açıdan da sömürüyü amaçlamaktadır. Yabancı araştırma ve yayınların Türkiye’de tanınması, bilinmesi ve değerlendirilmesi son derece gereklidir; ancak bunları tek ve tartışılmaz bilimsel doğrular olarak kabul etmek, akademik çalışmalarda kullanmak, eleştirileri de yine Batı’dakilerle sınırlı tutmak bilim dışı bir yöntemdir. Hakem sürecinde yayının yeterliliğini değerlendirirken sadece yabancı dildeki yayınların referans alınması kendi bilim ve araştırma dünyasının hor ve yetersiz görülmesinin bir tezahürüdür. Oryantalist araştırmaların, İslam ve Türk dünyasının gerçek kaynakları ışığında inceleme ve eleştiri sürecinden geçirilmeden referans olarak kullanılmasının bilimsel ve etik açıdan olduğu gibi egemenlik kapsamındaki çıkarlarını, kültürel değerlerini, hatta inanç ve itikadını, dolayısıyla toplumsal temellerini tehdit bağlamında da önemli olumsuzlukları söz konusudur.

Prof. Dr. Ömer Say, **Çağdaş İndekslerin Muhafazakarlığı** başlıklı bildirisinde bilimsel bilgide bir taraftan göreliliğin olması gerektiğinin savunulduğunu diğer yandan yayınların belirli kriterler ve hiyerarşik ilişkiler ağı içinde göreliliğe meydan okurcasına bir değerlendirmeye tabi tutulduğunu ifade ettiği bildirisinde şu hususları dile getirmiştir:

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bilimsel bilgide nesnellik konusu birçok tartışma alanı oluşturmuştur. Bu eleştiride, başlangıçta bilimin, kapitalizmin kontrolü altında ve onun yararına üretilen bir tür bilgi olduğu ifade edilmiştir. İlerleyen zaman içinde bilimin, bir baskın kültürün içinde oluşturulmuş endüstriyel bir ürün gibi kabul edildiği görülür. Öte yandan, aynı dönemde bilimsel çalışmaların değeri yayımlandıkları dergilere göre takdir edilir olmuştur. Çünkü dergilerin tarandığı veri tabanları bir değer koyma kriteri altında sınıflandırılmıştır. Veri tabanlarının değer biçme öl-

çütü haline gelmeleri bir çelişkiye neden olmaktadır. Zira bir yandan bilimsel bilginin göreliliği öne sürülürken, diğer yandan aynı bilimsel bilgiye standart ölçütlerle değer biçilmektedir.

Bir makalenin değerli görülmesi yayınlandığı dergiye ve derginin tarandığı indekslere göre değişmektedir. Benzer bir şekilde bir derginin değer kazanması hem aldığı atıf oranı hem de tarandığı indekslerle doğru orantılıdır. Bu durumda makaleye biçilen değer sadece makalenin kendin menkul olmamakta yayınlandığı dergi ile de ilişkili olmaktadır. Kısacası eserin yayınlanmış olduğu derginin prestiji ile o esere değer biçilmektedir. web of science'in dergi tarama kriterlerinde; derginin atıf etkisinin düşük olması, derginin Latin harfleriyle yayın yapmaması, platformun içindeki dergilerle uyuşmaması, indekse zenginlik katmaması gibi özellikler dergilerin negatif özellikleri olarak sıralanmakta ve bu gerekçelerle dizinlenmeleri reddedilmektedir.

Veri tabanları dergiyi taramak için atfı ölçüt olarak almanın yanında derginin hangi dille yayın yaptığını da önemsemektedirler. Dünyada sayıca daha çok insanın konuştuğu dillerde yayın yapılması yazının / derginin tanınırlığını ve atıf alma oranını arttıracaktır.

Doç. Dr. Serdar Yavuz, **Türkiyede Dergilerin İmpact Hesaplaması** başlıklı bildirisinde Türkiye'deki sosyal bilimler alanındaki akademik dergilerin atıf taramasını yapan SOBIAD (Sosyal Bilimler Atıf Dizini) ve Dergilerin İmpact Hesaplaması hakkında bilgi verdi. Yavuz'un konuşmasında değindiği hususları şöyle özetlemek mümkündür:

SOBIAD atıf dizini sosyal bilimler, fen ve sağlık bilimleri alanında belli özellikleri taşıyan akademik dergilerin tarandığı bir atıf dizini programıdır. SOBIAD aynı zamanda dergilerin etki faktörü (impact factor) hesaplamasını da yapmaktadır. Impact Factor, bir veri tabanında taranan dergilerde yayınlanan makalelerin aldığı atıflarla ilgili sayısal bir veridir. Derginin dili ve erişim kolaylığı, dergideki self citation izolasyonu, derginin birden fazla isim kullanması, yayın isminin farklı şekillerde kullanılması, yayın yılı hataları, yazar ve kaynakça gösterim hataları makalenin atıf hesaplamasını dolayısıyla derginin impact etki hesaplamasını olumsuz etkileyen faktörlerdir.

Araş. Gör. M. Enes Vural-Araş. Gör. İrfan Karadeniz, **İlahiyat Dergileri Bağlamında Akademik Dergicilikte Dizinenme Sürecine Dair İzlenimler**

başlıklı bildirimlerinde ilahiyat alan dergilerinin tarandıkları dizinler yönünden genel durumu ve bu dizinlere başvuru sürecinde yaşananlar, sürecin dergicilik faaliyetine olumlu ve olumsuz etkileri gibi konuları ele almışlardır. Bildiride özetle şu hususları dile getirmişlerdir:

Bugün 105 ilahiyat fakültesi ve editöryal süreçlerini de genellikle bu fakültelerde görev yapan akademisyenlerin yürüttüğü ilahiyat alanında 100 civarında akademik dergi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları uluslararası bazıları ulusal niteliklidir. İlahiyat dergilerinin 2016 yılından itibaren TR Dizin'e girmelerinde belirgin bir artış olduğu istatistiksel verilerle belirlenmiştir. 2019 yılı itibariyle 48 dergi TR Dizin'de, 11 dergi de çeşitli uluslararası dizinlerde taranmaktadır. Dizinelere başvuru ve dizinlerde yer alma süreçlerinde çeşitli kriterlerin getirilmesinin dergicilik faaliyetine olumlu katkıları vardır. Diğer yandan dizinlerde taranmayan dergiler bu dezavantajlarını aşmak için atıf manipülasyonu gibi farklı arayışlara gitmektedirler.

Akademik yükselme, değerlendirme ve teşvik sistemlerine yönelik geliştirilen puanlama sistemi alan temelli yürütülmelidir. Geliştirilecek yeni bibliyometrik ve bilimetrik hesaplama araçları disiplinler arasında yaşanan adaletsizliğin önüne geçip ve bundan sonra oluşacak mağduriyetleri gidebilmelidir. Bu sayede özellikle sosyal bilimler alanında faaliyetlerini sürdüren akademik dergilerin dizinlere ve makalelere muhtaç bırakılması önlenmelidir. Bu noktada değerlendirme, teşvik ve atama kriterlerinin yeniden düşünülmesi ve tartışmaya açılması ve hatta bazı köklü değişiklikler yapılması elzemdir. Çözüm öncelikle karar mercilerinde, yöneticilerde ve ilgili alanda uzman bibliyometristlerdedir.

IV. Oturum: Sosyal Bilimler Dergilerinin Durumu / İntihal

Prof. Dr. Mehmet Aça, **Türkiye'de Sosyal Bilimler Alanında Akademik Dergi Çıkarmanın Zorluklarına Dair** başlıklı bildirisinde dergi editörlerinin çoğunlukla akademisyenlerden oluştuğunu bunun da yazar, hakem, dizinler ve kurumlardan kaynaklı sorunlarla da uğraşmak anlamına geldiği için editörlük yapan akademisyenlere büyük yük getirdiğini ifade etmiştir. Aça'nın değerlendirmelerini şöyle özetlemek mümkündür:

Bilimsel yayın kriterlerinin ulusal düzeyde sık aralıklarla güncellenmesi akademik uğraşların dışında kısıtlı zaman ve kadro ile yürütülen editörlük görevlerinin yapısal revizyonlara ayrılmasına, çalışmaların bilimsel içeriklerinin değerlendirilmesi gibi öncelikli konulardan uzaklaşmasına neden olmaktadır. 2015 yılından itibaren sosyal bilimler alanlarındaki yayınlarda da istenen etik kurul onayı hedefleri itibariyle desteklediğimiz bir süreçtir. Ancak saha araştırmalarına dayalı makalelerin hazırlanma sürecinde birçok sorunları da beraberinde getirmektedir. Dergi editörlerinin karşılaştığı sorunlardan birisi de araştırmacıların daha önceki yayınlarına ait bilim ve etik dışı tecrübeleridir. Çalışmalarını daha önce başka yayınlarda yayınlatan yazarlar bilim dışı argümanlarla editörlerden yayınlarının kabul edilmesini talep etmekte, hakem dayatmasında bulunabilmektedir.

DergiPark platformunun kuruluş amacı dergileri sadece görünür kılma temelli hosting ve domain masraflarından kurtarmak değildir. Yayınların bilimsel ölçütlerde gelişimini tescillemeye odaklanan DergiPark hali hazırda var olan sistem ve ara yüzünü çok daha etkili ve amaca hizmet eder biçimde kullanması gerekir.

Dergilerin dizinlendiği indeks bilgilerindeki karışıklık da meselelerden bir diğeridir. Dergilerin belirttikleri indekslerde yer almadıkları veya indeks gruplarını karıştırdıkları dolayısıyla araştırmacıların özgeçmiş hazırlama ve çeşitli akademik yükseltmelerde mağduriyet yaşadıkları vakidir.

Yağmacı dergiler konusunda kesin bir teşhis listesinin ortaya konması gerekmektedir. Yağmacı/predatör dergi tanımı kapsamının yayın ücreti talebi dışında başka kriterlere de bağlanması gerekmektedir.

ÜAK'ın atama/yükseltme ve akademik teşvik başvuru kriterleri yayın hayatına yeni başlamış, henüz emekleme döneminde olan dergilerin varlıklarını sürmelerinde zorlanmaktadır. Bu tür ÜAK kriterlerini henüz taşımadıkları için nitelikli makale konusunda sıkıntıya düşmektedirler.

Pek çok dergiye ücret almadan hakemlik yapan akademisyenlerin bu emek ve mesaisi hiç değilse ÜAK akademik teşvik başvurularında değerlendirilebilir hale getirilmelidir.

Doç. Dr. Ahmet Koçak, Uluslararası Bilimsel Nitelikte Dergi Yayıncılığında Türk Akademik Dergilerinin Konumu: Sosyal Bilimler Alan Ör-

neği başlıklı bildirisinde Türkiye’de akademik dergiciliğin uluslararası niteliğe nasıl çıkabileceğini ve akademik dergilerin içinde buldukları belli sorunları tartışmıştır. Koçak’ın bildirisinde dile getirdiği hususları özetle şu şekilde sıralamak mümkündür:

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren akademik dergilerin yayın hayatına girmesiyle birlikte Türkiye’de sosyal bilimler alanında dergicilik faaliyetleri başlamış, bugün DergiPark’a kayıtlı dergi sayısı 2000’lerin üzerine çıkmıştır. Bu da beraberinde makalelerin fiziksel özelliklerinden içeriğine kadar denetim sorunlarını beraberinde getirmiştir. Dergilerde yayımlanan makalelerin kalitesi bir zincir gibi birbirine bağlı çeşitli unsurların birbiriyle uyumlu ve aksamadan işlemesine bağlıdır. Bu zincirin halkalarını oluşturan yazar, editör ve hakem sürecinin her aşamasında ayrı ayrı dikkat edilmesi gereken noktalar bulunmaktadır. Yazar bilimsel niteliklere uygun olarak makalesini hazırladıktan sonra yazısını sunacağı dergiyi iyi seçmeli, alanına uygun bir dergide yazının yayınlanmasına özen göstermelidir. Editör, kendisine gelen yazının ön değerlendirmesini dikkatle yapmalı, yazı için uygun hakemleri belirlemeli, yazının son denetimlerini kontrol ederek yazının yayına hazır hale gelmesini sağlamalıdır. Hakemler de uzmanlık alanlarıyla ilgili olmak üzere kendilerine gelen yazıyı nesnel ve önyargısız bir tutumla değerlendirmeli, yazıyı neden kabul ettiğini veya reddettiğini ilmi gerekçeleriyle birlikte kendisine verilen zaman içinde rapor haline getirmelidir.

Sonuç olarak akademik dergilerde yayınlanan makalelerin hem akademik yükseltmelerde kullanılması hem de teşvik yönetmeliğinde bir karşılığının olması akademik dergilerin daha sıkı denetime tabi tutulmasını gerektirmektedir. Dergilerin niteliği, amacı ve kapsamına uygun yayınlar yapması, etik ilkelere uyması, denetlenebilir olması, editör kurulunun ulusal ve uluslararası dergi kriterlerini bilen kimselerden seçilmesi, yazının dergiye kabulünden yayına kadar her merhalenin sağlıklı yürütülmesi akademik dergiciliğin bulunduğundan daha iyi noktalara gelmesini sağlayacaktır.

Doç. Dr. Emine Dingaç, **“Diğerinin Nesnesi Benimdir”**: İntihal Üzerine başlıklı bildirisinde; geçmişten bugüne sözlüklerde intihal kelimesine verilen anlamlar üzerinde durmuş, bilimsel bilginin en önemli kriterinin özgünlük olmasına değinmiş, araştırmacıların literatür araştırması, eleştirisi

ve ulaştıkları verileri değerlendirme sırasında hatalı tutumlarıyla intihale kadar uzanan yanışlara düştüklerini dile getirmiştir. Dingeç'in değindiği noktaları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Tarih alanında Ali Birinci'nin yazdığı *Tarihçiliğin Kara Kitabı*, tarih alanındaki intihallerin de tarihi niteliğindedir. Eserde kaydedilen intihaller incelendiğinde kimilerinin kasıtlı, kimilerinin bilinçsizce kimilerinin ise bilgisizlikten kaynaklandığı gözlemlenmiştir. Üç kategoride incelenen intihal türlerinden ilki bilgisizlikten kaynaklı intihallerdir. Araştırmacı alıntının nasıl yapılacağı konusundaki bilgi eksikliği, masum metot hataları bu gruptadır. Bilinçsiz intihal adı verilen ikinci grupta araştırmacı bilginin asıl kaynağına ulaşmak yerine, ulaşabildiği ikincil, kaynaklardan alıntı yapmakta, zamanla bilginin asıl sahibi ve eseri göz ardı edilmektedir. Üçüncü gruptaki intihal türünü nitelikli ve niteliksiz intihal olarak ikiye ayırmak mümkündür. Nitelikli intihal, intihali yapan kişinin doğrudan veya kısmen yazarın adını belirtmeden alıntı yapması, ikincisinde ise çalıntıyı kılıfına uydurmasıdır.

İntihallerin önüne geçmek için alınacak en önemli tedbir, eğitimidir. İntihal vakalarının en önemli nedeni eğitim eksikliğidir. Lisans ve lisans üstü çalışmalarında öğrencilere bilgiye nasıl ulaşacağı, bunu hangi kurallar çerçevesinde ne kadar kullanacağı, hangi kaynakları nasıl değerlendireceği, metot ve usul bilgileri ön plana çıkartılarak öğretilmelidir.

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde çalıştayda sunulan bildirimlerden ortaya çıkan birtakım değerlendirme, tespit ve öneriler yazılmıştır. Bu tespitleri maddeler halinde şöyle sıralamak mümkündür:

1. Akademik dergilerde yayınlanan makalelerin içerik sınırlaması çok iyi yapılamamaktadır. Başlık, özet ve anahtar kelimelerin içerikle uyumunda problemler vardır. Hakemlerin ve dergi editörlerinin bu konuda daha hassas davranması gerekmektedir.
2. Makaleler çok iyi bir literatür taramasından sonra kaleme alınmalı, yabancı menşeli kaynakların yanında yerli ve nitelikli kaynaklar da göz ardı edilmemelidir.
3. Sosyal Bilimler alanındaki dergilerde editörlük ve hakemlik görevleri alanında ilgili akademisyenler tarafından gönüllülük esasına göre yürütölmektedir. ÜAK atama / yükseltme kriterlerinde ve

akademik teşvik esaslarında editörlük ve hakemlik gibi görevlerin puan olarak karşılığı olmalıdır.

4. Sosyal bilimler alanında çeşitli dizinler tarafından taranan dergilerin kaynakçalarında bir tutarlılık olmayışı makalenin atıf alma oranını ve derginin impact etkisini olumsuz etkilemektedir. Kaynakça gösterimi konusunda bir standartlaşma sağlanmalıdır.
5. Yayın sahipleri çoğunlukla alıntı, kaynak gösterme konularındaki bilgisizlikleri sebebiyle intihal yapmaktadır. Lisans ve lisans üstü dönemde öğrencilere bilgiye nasıl ulaşacağı ve bilgiyi hangi sınırlar dahilinde ne kadar, nasıl kullanacağı iyice öğretilmeli, bu konudaki eğitim eksikliği konulacak derslerle giderilmelidir.
6. Dergilerin niteliği, amacı ve kapsamına uygun yayınlar yapması, etik ilkelere uyması, denetlenebilir olması, editör kurulunun ulusal ve uluslararası dergi kriterlerini bilen kimselerden seçilmesi akademik dergiciliğin bulunduğundan daha iyi noktalara gelmesini sağlayacaktır.
7. Yağmacı dergilerin niteliklerini belirten kesin çizgilerin ortaya konması gerekmektedir.
8. Etik kurul onayı ilke olarak araştırmacıların desteklediği bir onaydır. Ancak içerik ve ayrıntılar açısından makalenin hazırlanma sürecinde sosyal bilimlerde saha çalışmalarında araştırmacıyı yavaşlatan, yoran olumsuz bir etkisi vardır. Sosyal bilimler saha çalışmaları için etik kurul onayı belgesinin şartlarının yeniden düzenlenmesine ihtiyaç vardır.
9. Akademik yükseltme, değerlendirme ve teşvik sistemlerine yönelik geliştirilen puanlama sistemi, alan temelli yürütülmelidir. Geliştirilecek yeni bibliyometrik ve bilimetrik hesaplama araçları disiplinler arasında yaşanan adaletsizliğin önüne geçip bundan sonra oluşacak mağduriyetleri giderebilmelidir. Bu sayede özellikle sosyal bilimler alanında faaliyetlerini sürdüren akademik dergilerin dizinlere ve makalelere muhtaç bırakılması önlenmelidir.
10. DergiPark sisteminde bulunan yazarın dergiye hakem önermesi yahut derginin yazardan hakem ismi talep etmesi suiistimale kapı aralayan bir sistem olduğu için etik değildir.

11. DergiPark sistemi üzerinde editöre verilecek bir yetkiyle eldeki yazıyla ilgili hakemlere, oluşturulacak hakem havuzundan kolayca ulaşması sağlanmalıdır.
12. Uluslararası veri tabanları bir yandan bilimsel bilginin göreliliğini iddia eder türden çalışmaları öne çıkaran bir indekslemeye gitmekte; fakat diğer yandan da görelilikten uzak olarak kesinlik ihtiva eden nitelendirmeler ve kurallar belirlemektedir. Bu haliyle de çelişkili bir şekilde göreliliğin lehine kesinlikler üretmektedir. Bu bir muhafazakarlık biçimidir.
13. Hakem, muhteva ve biçim yönünden yazının tekamülüne katkı sağlamalı, hatır-gönül ilişkisinden çıkarılıp profesyonel bir süreçte işletilmeli, sanal hakemliğe kapı aralayan sistem eksiklikleri düzenlenmelidir.
14. Bir takım web sitelerinde akademik danışmanlık, eğitim danışmanlığı adı altında ücret karşılığında akademisyenlere –sözde – danışmanlık hizmetleri sunulmakta; bu hizmetlerin bir kısmı da yine akademisyenler tarafından yürütülmektedir. Bu sitelerin ve burarlardan faydalananların sayısı azımsanamayacak ölçüdedir. Bilim ahlakına, etik değerlere ve akademik gelişime son derece zarar veren bu tür sitelerin faaliyetleri çok sıkı denetlenmeli ve durdurulmalıdır.
15. Akademik yayınlarda bir terim veya kavram için kullanılan İngilizce karşılıklarda birlik yoktur. Edebiyat, tarih, sosyoloji, coğrafya gibi çeşitli alanlar için terim sözlüğü hazırlayan TDK, bu terimlerin İngilizce karşılığını da vermelidir. Dini terimler için de Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Arapça karşılıkların yanında İngilizce terimlere yer vermelidir. “Mesleki İngilizce, Akademik İngilizce” gibi derslerle öğrencilerin lisans yıllarında İngilizce alan ve literatür bilgisi geliştirilmelidir.

İLGİLİLERE GEREĞİ İÇİN SAYGIYLA DUYRULUR.

Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK

Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi Genel Editörü